

UITGELICHT 2013

We weten niet wat we weten

26 november 2013

Op 21 november 2013 is een fors statement gemaakt: sociaal werkers zijn onmisbaar voor de groei van een participatiesamenleving. Een Manifest Sociaal Werker, opgesteld door het Actieprogramma Professionalisering Welzijn & Maatschappelijke Dienstverlening, werd overhandigd aan staatssecretaris Van Rijn. In het Manifest staat onder andere het volgende:

Sociaal werkers zijn experts in het (methodisch) begeleiden en activeren van individuen, groepen en netwerken. Ze bieden aandacht en vertrouwen, en weten hoe ze gewenste acties en gedragsveranderingen kunnen aanmoedigen. Ze zijn meesters in verbindingen leggen en netwerken versterken.

Uit de tekst blijkt zelfvertrouwen. Dat heeft de beroepsgroep niet altijd gehad. Een halve eeuw geleden nog, in 1949, constateerde Jan Floris de Jongh, directeur van de Sociale Academie Amsterdam:

Het maatschappelijk werk is een vak, waarin wij nog niet weten wat wij weten. (...) Wat voor invloed hebben al die maatregelen, die maatschappelijke werkers zo kalm weg en onbezorgd plegen te nemen, eigenlijk op het denken, voelen en willen van de mensen voor wier heil die maatregelen bedoeld zijn?

Het maatschappelijk werk verkeerde nog in de voorwetenschappelijke fase; zonder methodiek, zonder toetsing, zonder effectonderzoek. Dat confronteerde De Jongh, die ook directeur was van het onderzoeksinstituut sociale ontwikkeling van de Verenigde Naties, met de moeilijkheid duidelijk te maken dat maatschappelijk werk recht heeft op overheidsgeld. In 1965 schreef hij in een brief:

In this Institute I have more than ever felt how difficult it still is to describe exactly what the contribution of social work to a healthy society can and should be and how much research is needed to specify and quantify this possible contribution, so that social work can also get its share of the nation's resources.

Weten we in 2013 wat we weten? Movisie werkt aan een databank van effectieve interventies, evenals het Nederlands Jeugd Instituut. Maar ook weten we ondertussen hoe moeilijk het is om het effect te meten van sociale interventies. Daardoor zal het maatschappelijk werk misschien altijd een kwetsbaar beroep blijven.

Bronnen:

Riga, Albert: *Jan Floris de Jongh, The Netherlands, President of IASSW (1954-1961)*. De brief uit 1965 bevindt zich volgens Riga in het SWHA in Minneapolis.

Jongh, J.F. de: *Enkele opmerkingen over de verhouding tussen de scholen voor maatschappelijk werk en de praktijk*. In: De Haas (red): *Problemen van het maatschappelijk werk. Gedenkboek 50-jarig bestaan*, Muusses Purmerend, 1949, p. 126 (inventarisnr. 1.1.2)

Foto: Marijke Vos en staatssecretaris Van Rijn, 21-11-2013, website NVMW

De spierballen van zorg en welzijn

28 oktober 2013

In zorg en welzijn gaat het om kwetsbaarheid, vindt Andries Baart, hoogleraar Presentie en Zorg. Al die

nadruk op 'eigen kracht', 'zelfregie', 'zelfredzaamheid', hij is het er niet mee eens. Spierballentaal noemt hij het. Taal, waarin het voornaamste ontbreekt. Kwetsbare mensen vragen om hulp, waarmee ze zich nog kwetsbaarder opstellen. Dan moet je die kwetsbaarheid waarderen en niet voortdurend willen wegpoetsen met roepen over kracht en zelfregie. Want hulp geven is met aandacht en trouw afstemmen op de cliënt en diens leefwereld.

Dat betoogt hij in zijn boek *De Zorgval*, wat in 2013 verscheen.

Dat kwetsbaarheid een non-item is lijkt iets van de laatste jaren. Maar uit een aantal columns van Marie Kamphuis blijkt dat de thuiszorg al in de jaren negentig streng gericht was op controle, op welke hulp 'echt' nodig was en of de omgeving niet kon bijspringen. Kamphuis had in die tijd in het ziekenhuis gelegen en was aangewezen op thuiszorg. Ze schreef een aantal columns over hoe fout dat ging.

De 'inteekeer' kwam. Ik was nog volop patiënt, niet al te helder en overzag mijn situatie nauwelijks. Maar het gesprek bestond bijna onmiddellijk uit het beantwoorden van een serie vragen die op een lijst ingevuld moesten worden. Moest er gedweild, gestofzuigd etc worden, vroeg hij. Gedweild? Ik staarde naar mijn vaste vloerbedekking, daar tenminste niet.

Maar ook moest ik rekenschap geven over de mantelzorg, want als daar nog wat van over was kwam dat in mindering van de thuiszorg. Dat mantelzorg bij een alleenstaande, die geen familie in de buurt heeft, niet maanden kan duren, was maar moeilijk te begrijpen voor de zorgverleners. Ook later werd ik (...) bevraagd over andere vrouwen die zich in mijn flat bevonden ('wie is dat?' En 'wat doet ze hier?'). Blijkbaar moesten ze hierover rapporteren, zodat mij de juiste 'zorg op maat' geboden kon worden.

Maar Kamphuis had geestelijke spierballen, zelfs toen ze zo ziek was. Toen de hulp geen ontbijtje voor haar wilde klaarmaken omdat ze dat toch over een paar weken alleen moest kunnen, zei ze gezaghebbend: *Ik ben niet in staat lang te staan, maakt u dat ontbijt maar klaar, dan kunnen we straks verder praten.* En zo geschiedde.

Menselijke en praktische hulp, dat had Kamphuis nodig. En een intake, waarin *samen* onderzocht wordt welke hulp nodig is. Precies zoals ze die invoerde voor het social casework. Precies waar Andries Baart nu voor pleit.

Kamphuis, Marie: *Inteek en Zorg op maat*, in: *Avondrood*, Groningen, december 1999 (verschenen als column in *Maatwerk* tussen 1995-1998), pp.2-5. (inventarisnr 1.1.1)

Foto: Marie Kamphuis in 1996, foto in bezit van het Marie Kamphuis Archief

Van juffrouw Hetty tot modieuze Samira

Het beeld van de maatschappelijk werker (2)

26 september 2013

De Henriëttes en de Hetty's. Je kon ze in de jaren vijftig van de vorige eeuw maar beter niet over de vloer hebben. Dat schreef Walter van der Kooi, docent aan de Hogeschool van Amsterdam, in 1999. Afkomstig uit een 'netjes' arbeidersgezin, kende het perspectief van cliënten van binnenuit.

Maatschappelijk werksters bedoelden het vreselijk goed, maar waren vaak bemoeizuchtige, bevoogdende, elitaire juffrouwen. Ze snapten niet dat arbeidersgezinnen hun trots hadden. Terwijl ze toch zelf ook een emancipatieproces doormaakten:

Maatschappelijk werk maakte deel uit van het brede beschavingsoffensief. En niet in de laatste plaats: het beroep zelf was een overwinning op de patriarchale burgerlijke moraal waarin het vrouwen was toegestaan piano te spelen en talen te leren maar niet om pianiste of tolk te worden.

(...) Paradoxaal genoeg richtte het zich op aanpassing van arbeidervrouwen, op het vervullen van hun moeder- en echtgenotenrol, meer dan op hun emancipatie.

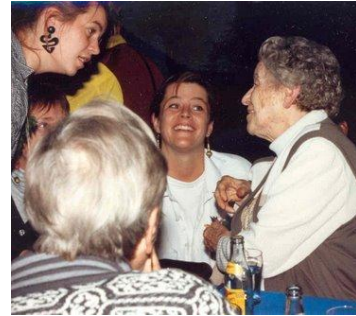
Eind twintigste eeuw zag Van der Kooi aan de Hogeschool een ander soort aanstaande maatschappelijk werkers.

Nog altijd heten ze Henriëtte en Hetty; of Bas. Maar soms ook (...) heten de studenten Hatice, Halima of Ahmed. (...) Zij variëren van volledig geïntegreerd tot de eigen identiteit benadrukkend, van Westers-modieus tot het met trots dragen van de hoofddoek.

En die diversiteit aan studenten vond hij noodzakelijk:

Konden vroeger klassenverschillen een barrière vormen tussen professional en cliënt, nu komen daar vele en diepe culturele kloven bij. (...) Samira heeft meer kans iets voor Marokkaanse meisjes te betekenen dan Henriëtte of Ahmed, of laat staan Bas.

Als je het perspectief, de leefwijze en gevoelens van je klanten van binnenuit kent, kun je ze beter helpen. Zo bezien zouden we anno 2013 juist meer ervaringsdeskundige en doelgroepgerichte dan generalistische werkers nodig hebben.

Bron citaten: *Profiel van een maatschappelijk werk student*, Kooi, W. van der, in: *100 jaar maatschappelijk werk; helpen kun je leren*, Timmer, S.C.D. (red.), Van Gorcum Assen, 1999, p. 5 t/m 9 (inventarisnr. 1.1.2)

Foto: Marie Kamphuis tijdens de viering van het vijftigjarig bestaan van de ASCA in Groningen, 1994

Sociaal kruidenier

Het beeld van de maatschappelijk werker (1)

13 september 2013

In België komen steeds meer sociaal kruideniers. Mensen die krap zitten kunnen er voor de helft van de prijs boodschappen doen. Zoals in Buizingen, in buurthuis het Omme-Karretje. In september 2013 komt daar een sociaal kruidenierswinkel, als aanvulling op de groentetuin, de tweedehandswinkel en het praatcafé.

Sociaal kruideniers worden, net als de Nederlandse voedselbanken, gerund door vrijwilligers. Het komt neer op de oude liefdadige armenzorg, waar het maatschappelijk werk zich begin twintigste eeuw aan ontworsteld heeft. Mensen moesten op een humanere en rechtvaardiger manier toegang hebben tot noodzakelijke levensmiddelen. Om die rechtvaardigheid te waarborgen werd het maatschappelijk werk landelijk, vanuit de overheid, georganiseerd.

Maar nog in 1966 dachten mensen dat maatschappelijk werkers aan liefdadigheid deden:

We hebben een paar jaar onze studenten eens gevraagd welk beeld ze hadden van een maatschappelijk werkster. Dat waren dan van die vrouwen die in leren jassen op motorfietsen rondtrekken en dekens uitdelen. Dat is zo in korte trekken wat er als algemeen beeld uitkwam.

Wel stoer, die motorfiets en leren jas. Vaak heb ik gehoord van maatschappelijk werksters in de jaren vijftig en begin zestig die er als een dame uitzagen, soms compleet met parelkettinkje, want ze kwamen uit de midden- en hogere klassen. Marie Kamphuis zei niet voor niets dat ze hun burgerlijke vooroordelen over de oorzaken van armoede

opzij moesten leren zetten en dat ze echt 'naast de cliënt' moesten gaan staan.

Eind jaren zestig tot en met de jaren tachtig was een maatschappelijk werk(st)er iemand in een spijkerjackie en geitenwollen sokken, actievoerend op de barricaden. Of ze zat op kantoor, in Indiase zwierige rokken met klanten te graven naar diepliggende psychische problematiek; van die softies, weet je wel.

In 2013 is de maatschappelijk werker nog steeds meestal een vrouw, gewoon netjes gekleed en moet 'er op af', met het doel mensen zoveel mogelijk mee te laten draaien in onze complexe maatschappij. En hij of zij zal daarbij steeds meer materiële belemmeringen tegenkomen, want die lieve vrijwilligers kunnen natuurlijk niet alles oplossen.

Ik ben benieuwd naar het beeld wat mensen in onze tijd hebben van maatschappelijk werkers. Zien mensen ze als een soort rijdende sociale kruideniers? Met een zuinig mondje of juist met gulle hand? Zien ze ze als wereldvreemde meehummende softies? Of als stoere strijders tegen onrecht?

Bron citaat: *De ontwikkeling der andragogie*, prof. T.T. van Have, Inleiding op 28 en 29 oktober 1966 in Sittard, p. 24 (inventarisnr. 1.1.2 (addendum))

De neoliberale droom

19 juli 2013

We geloven graag dat we de baas zijn over ons leven. De *American Dream* over de maakbaarheid van het bestaan krijgt in Europa steeds meer voet aan de grond. Neoliberalen wijzen mensen op hun eigen verantwoordelijkheid. Dat klinkt op zich fier en goed. Maar is het altijd fair en juist?

Eigen verantwoordelijkheid vloeit voort uit het idee dat mensen autonoom zijn en recht hebben op zelfbepaling. Dat recht is een centraal principe van het *social casework*, de methode voor maatschappelijk werk die rond 1950 uit Amerika werd geïmporteerd. Niet zonder haken en ogen. Amerikagangers als De Jongh (zie hieronder de stukjes van juni) en Kamphuis realiseerden zich heel goed dat het principe van zelfbepaling nauw verband hield met de Amerikaanse cultuur en niet zomaar in Nederland over te planten was. J.F. Bakker formuleerde dat in 1950 als volgt:

Zoals bekend is, wordt het social casework in de U.S.A. mede bepaald door wat de Amerikanen noemt: "de American way of life"; hierin ligt opgesloten een optimistische opvatting omtrent het uiteindelijk kunnen en kennen van de mens. Men verwacht, dat iedere mens principieel zijn eigen leven in handen heeft en er iets goeds van kan maken. (...) waar ieder nog iets van de pionier in zich heeft, is "selfhelp" dat wat ieder van zichzelf en de ander verwacht. (...) Hulp wordt meer als een schande gezien, als een bewijs van minderwaardigheid, dan bij ons.

Maar ondanks de cultuurverschillen vonden ze dat het principe van zelfbepaling het toenmalige Nederlands maatschappelijk werk ten goede zou komen. In de woorden van Bakker: *In Europa zit het "weldoen" ons in het bloed, wij kunnen er moeilijk van los komen. Het maakt, dat een van de eerste casework-principes: "het gaan staan naast de cliënt" ons bijzonder moeilijk valt. In onze hele maatschappij is dit besef van "hoger" en "lager" door bezit, positie, cultuur, zedelijke staat wel zeer bezwaarlijk, speciaal voor de goede ontwikkeling van maatschappelijk werk.*

Kortom, het Nederlandse maatschappelijk werk moest minder moraliserend worden. En daarmee heeft het inderdaad een heleboel aan professionaliteit gewonnen. Dat neemt niet weg dat je ook kunt zeggen dat de *American way of life*, het neoliberale denken, behoorlijk moraliserend is. Het kijkt neer op mensen die hun recht op keuzevrijheid niet kunnen gebruiken. Het zegt tegen mensen die verkeerde keuzes maakten: het was je eigen verantwoordelijkheid, eigen schuld dikke bult, je moet maar op de blaren zitten. De keiharde keerzijde van de *American Dream*.

Gelukkig waait uit Amerika tegenwoordig ook een andere wind. De filosofe Martha Nussbaum, afgelopen juni nog op bezoek in Nederland, nuanceert het begrip individuele keuzevrijheid. Zelfbepaling is een recht, maar in de praktijk is de wijsheid om juiste keuzes te maken altijd in ontwikkeling. Mensen zijn geen geïsoleerde wezens, keuzes komen tot stand binnen sociale en culturele omstandigheden. Die beantwoorden niet altijd aan 'het goede leven'. Als voorbeelden geeft

Nussbaum een tekort aan informatie, langdurig lijden, of verinnerlijkte normen die niet in iemands belang zijn. Daarom roept Nussbaum op om de dialoog met elkaar aan te gaan, waarin op keuzes wordt gereflecteerd en beweegredenen onderzocht worden.

Die dialoog lijkt me een mooie invulling van de houding en werkwijze die bedoeld wordt met 'het gaan staan naast de cliënt'.

De stand van het social casework in Nederland. J.F. Bakker, in: TMW 1950, nr 1, p. 289
The Quality of Life. Martha Nussbaum en Amartya Sen, Clarendon Press Oxford, 1993, p. 325

Wie is kwetsbaar?

30 juni 2013

Overheid en welzijnsprofessionals mogen wat meer vertrouwen hebben in burgers. Dat is de conclusie van onderzoeker Joke van der Zwaard in een grondige [studie \(mei 2013\)](#) naar de voorwaarden en competenties van burgerkracht. Elkaar helpen zit ingebakken in alle menselijke relaties, dat constateerde Jan Floris de Jongh, directeur van de Amsterdamse Sociale Academie, al in 1974.

In het nieuwe welzijnsbeleid wordt een ambivalent beeld van burgers naar voren wordt gebracht, vindt Van der Zwaard. *'Aan de ene kant wordt rigoureus gekapt in voorzieningen en diensten die voor de instandhouding van de leefbaarheid van wijken van essentieel belang zijn, erop hopend of gokkend dat burgers de gaten vanzelf zullen opvullen. Aan de andere kant heeft men het voortdurend over 'achteroverleunende' en 'kwetsbare' burgers die de knop moeten omzetten en actiever, zorgzamer en zelfredzamer moeten worden.'*

De beschikbare gegevens zijn volgens Van der Zwaard in strijd met dit beeld. Er wordt in Nederland al heel veel vrijwilligerswerk gedaan, ook door mensen met een lagere of middelbare opleiding (50%) en met een laag inkomen (32%). Uit die gegevens blijkt zelfs dat kwetsbare wijken niet minder zelforganiserend vermogen te hebben dan andere wijken. Het klopt niet dat 'kwetsbare' burgers (lees 'lager opgeleiden met lage inkomens') weinig inzet en competenties hebben.

Het wordt dus tijd voor een ruimer en realistischer beeld van de gewone burger. Zoals J.F. de Jongh (1910-1988) dat had. Hulp uit zich volgens hem op allerlei manieren: *'Men zou kunnen stellen dat sociale hulpverlening – de hulp, hetzij door enkeling of door instellingen, aan burgers in sociale moeilijkheden – zich in talloze, wisselende vormen voordoet. Wij zouden daaraan willen toevoegen: zich ook voor moet doen, wil deze samenleving een humane zijn. (...) in elke menselijke relatie is sociale hulp potentieel ingebouwd. Daarom blijft er in elke maatschappij plaats, ons inziens een bijna onbepaalde plaats, voor 'vrijwilligers', in zoverre als er enerzijds menselijke nood, anderzijds menselijke hulpbereidheid en inventiviteit zal bestaan.'*

Juist omdat hulp een breed maatschappelijk fenomeen is, hoeft een maatschappelijk werker volgens De Jongh niet *everything to everybody* te zijn, maar heeft hij/zij een eigen, gespecialiseerd werkterrein. Daarbij is het, gelet op het onjuiste beeld dat Van der Zwaard corrigeert, oppassen geblazen voor (in de woorden van De Jongh): *'het morele paternalisme van de vroegere maatschappelijk werker'* en *'het psychologisch paternalisme van de caseworker, die, veel beter dan zijn cliënt, alles wist van diens persoonlijkheid en problemen.'*

De opbouw van een beroepsopleiding, J.F. de Jongh, Sociale Academie Amsterdam 1974, pp. 74-77 (inventarisnr.1.1.2)

Betrokken bewoners, betrouwbare overheid, Joke van der Zwaard en Maurice Specht, Rotterdam, mei 2013, pp. 64, 65 (te vinden op internet)

Droom over een open gordijn

27 juni 2013

Hij had een droom, Jan Floris de Jongh (1910-1988). Als directeur van de Sociale Academie Amsterdam pleitte hij vurig voor een aanvullende opleiding maatschappelijk werk bij de sociaal-politieke faculteit van de universiteit. Het was tevergeefs. In 1974 schreef hij, terugblikkend:

Juist in de fase, waarin de opleidingen en het maatschappelijk werk na de oorlog waren gekomen, was universitaire hulp met name bij de theorievorming voor het vak, bij de evaluatie van methoden, en ook bij de doorlichting van allerlei opleidingsproblemen, zoals bijv. de selectie van relevante basiswetenschappelijk stof, bijzonder welkom geweest.

Er was, zoals De Jongh het formuleerde, een *dicht gordijn tussen praktijk en theorie*, wat grote problemen teweegbracht:

Het resultaat was een situatie waarin een schisma bestond tussen de gediplomeerden van de sociale academies, die het eigenlijke maatschappelijk werk deden en de doctorandi, die geen scholing in noch ervaring met het praktische werk hadden en nochtans geacht werden daaraan advies of leiding te kunnen geven.

In *Maatwerk* april 2013 stond een artikel over de *Masters Social Work*, die sinds 2008 aan de Hogescholen van Amsterdam en Nijmegen bestaan. De opleidingen zijn toegankelijk voor hbo'ers die twee tot drie jaar gewerkt hebben. Dat garandeert de praktijkervaring die De Jongh nodig vond. En studenten verwerven een kritisch constructieve houding ten aanzien van bestaande kennis, methoden en heersende beleidstrends. Dat bevordert de theorievorming.

De Jongh zou tevreden zijn. Het gordijn tussen theorie en praktijk is opengetrokken.

De opbouw van een beroepsopleiding, dr. J.F. de Jongh, Sociale Academie Amsterdam 1974, p. 65,66 (inventarisnr. 1.1.2).

Met Bertje Jens de paden op, de lanen in

23 mei 2013

Weet je wat, we maken een Pieterpad, zeiden Bertje Jens en haar vriendin Toos Goorhuis-Tjalsma tegen elkaar. Lopend van Pieterburen naar de Sint-Pietersberg kienden Toos en Bertje een mooie wandelroute uit. Daar deden ze een fors aantal jaren over, maar resultaat was het sinds 1983 bekendste langeafstandswandelpad van Nederland.

Een nog groter project van Bertje Jens was de ontwikkeling van de code voor maatschappelijk werkers. Vanaf 1955 is ze daarmee bezig geweest, en nadat de code in 1962 werd aanvaard publiceerde ze er boeken en tal van artikelen over.

Ik ben behept met een soort taaie trouw, vertelde ze tegen een interviewster in 1978. En ze onderschatte of overschatte haar levenswerk niet. Bij de vraag of de code wel leefde voor maatschappelijk werkers bleek dat Jens heel goed wist wat de plaats was van de code in de dagelijkse praktijk:

In een conflictsituatie is er veel onhelder, mensen worden van twee kanten in de klem gezet. Dan rijst de vraag: wat zou hierover in de code staan? En in de code staat dan geen pasklaar antwoord.

Als voorbeeld nam Jens het kernstuk van de code, dat mensen 'zelf verantwoordelijk' zijn:

Dat is een heel algemeen beginsel, maar hoe werkt dat dan uit in de context van hun handelen? Welke verantwoordelijkheden zitten daar omheen? Wat zijn de voorwaarden om die eigen verantwoordelijkheid te kunnen realiseren? Juist in emotionele knelsituaties, waarin mensen nogal eens geblokkeerd zijn, is het voor hen vaak een bijna onmogelijke opgave om een 'verantwoordelijke' beslissing te nemen. Waar laat je je als hulpverlener dan door leiden?

Je kunt de prachtigste dingen op papier zetten, maar het gaat om de toepassing in de concrete situatie. (...) Situaties zijn soms zo moeilijk en gecompliceerd dat ze alleen maar kunnen leiden tot een ethisch dilemma. Het is dan noodzakelijk om dat binnen de kring van beroepsgenoten zorgvuldig te analyseren en een keuze te doen.

De beroepscode is een wegwijzer in de goede richting. Geen uitgezette wandelroute die je van paaltje naar paaltje kunt volgen. Hoe het pad loopt moeten maatschappelijk werkers telkens weer uitvinden. De lerende praktijk is een langeafstandswandeling en vergt, ja, een soort taaie trouw.

Ik ben behept met een soort taaie trouw. In gesprek met Bertje Jens, Jeanne Beekman-Eggink, TMW oktober 1978 (inventarisnummer 1.2.2)

Een heterdaadje in het verzorgingstehuis

24 april 2013

Pesten is een groepsfenomeen. Het komt voor op plekken waar veel mensen langere tijd bij elkaar zijn. Dat zijn scholen, maar ook bijvoorbeeld zorgcentra. Volgens een onderzoek van de Radboud Universiteit Nijmegen wordt 20% van de ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen door medebewoners gepest.

De oudjes blijken niet voor de poes. Ze staan met hun rollator in de weg, maken nare opmerkingen, roddelen, leggen hun tasje op de stoel naast hen zodat iemand daar niet kan gaan zitten, slaan bepaalde personen over bij het uitdelen van een verjaardagstraktatie, en het komt zelfs voor dat ze medebewoners fysiek pijn doen.

In 2011 heeft het Nationaal Ouderenfonds een pestprotocol opgesteld voor verzorgingstehuizen. De rol van een vertrouwenspersoon, die klachten aanhoort en pesten aanpakt, is in dat protocol cruciaal. Geen makkelijke functie. Als vertrouwenspersoon heb je met verschillende partijen te maken en sta je vaak voor onmogelijke keuzes. Wat te doen als bijvoorbeeld de ene bewoner zegt dat een andere bewoner hem pest en die andere bewoner dat ontkent?

Benton Evans, in 1996 ombudsman in een verzorgingstehuis in de VS, bleef in zo'n geval niet steken bij 'het is het woord van de één tegen het woord van de ander.' Hij had een probleemoplossingsmodel en legde de stappen daarin uit aan de hand van een fictieve klacht van een Mr. T. tegen Mr. H.

1. Fact-finding. After reviewing Mr. T.'s report of physical abuse and the specific events he believed led to the act of violence, I met with Mr. H. to get his side of the story. Mr. H. denied the physical altercation.

2. Observation. The daily routine of Mr. T. and Mr. H. was observed over a period of time. At different times of the day, during their routine activities, I noted that Mr. H. was indeed physically assaulting Mr. T.

3. *Action Plan.* A recommendation was made to the nursing home staff to separate the two residents and to engage the perpetrator in counseling.

If no evidence of physical assault had been noted, there would have been no plan of action- the case would be closed. However, continuing reports and/or physical evidence could warrant reopening a case at any time.

Evans vond de stap van het observeren echt nodig, want, schrijft hij: *Observation is not dependent upon a person's willingness to cooperate. (...) There are many instances when the ombudsman may not want, or be able, to rely on individuals' reports of their behavior or the behavior of others. Individuals may be too involved in a situation to give an objective report, or they may have some stake in distorting the picture. Moreover, they may lack the vocabulary, sensitivity, or insight to describe a situation adequately.*

Moeten we dan maar camera's ophangen in gemeenschappelijke ruimtes? Dat lijkt geen beste oplossing. Maar sinds april 2013 draait in een aantal tehuizen een proef met een antipestprogramma: een training voor personeel. Verzorgers leren de signalen van ouderen die gepest worden te herkennen en beter op te letten. Dus er is nog hoop.

Countering Problem Behaviour with Help from Your Ombudsman, Benton Evans, in: *The Abusive Elder: Service Considerations*, Vera R. Jackson (ed), The Haworth Press NY 1996, p. 58-60 (inventarisnr. 2.3, archief van Hogeschool Amsterdam)

Bent u al in uw eigen kracht gezet?

13 april 2013

De termen 'eigen kracht' en 'burgerkracht' kom je de laatste tijd vaak tegen. Ze worden in verschillende zin gebruikt: als bewijs dat burgers echt wel wat kunnen ('wauw, kijk daar, en daar!'), of met een bestraffend vingertje ('burgers moeten meer...').

Misschien worden ze iets te vaak gebruikt. Want wat kun je van burgers allemaal verwachten? Hoe voorkom je dat het recht van de sterkste, van degene met de breedste ellebogen, zegeviert? Persoonlijk heb ik vooral wat moeite met de term 'iemand in zijn eigen kracht zetten'. Hoela hoop, het zal je maar gebeuren. Aan mijn lijf geen polonaise. Of wordt hier gewoon verwezen naar de aloude paradox van hulpverlening: 'ik doe iets voor jou zodat jij het zelf kunt'?

De Amerikaanse socioloog Richard Sennett verwondert zich over de burgerkrachthype in Nederland. Hij vindt dat die eraan bijdraagt dat het stelsel van sociale voorzieningen er een wordt van sociale vernielingen. In een interview in het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, voorjaar 2013, zegt hij: *Dat iedereen met de problemen van anderen kan omgaan, dat er een soort algemene goedhartigheid bestaat, is een erg naïeve gedachte. Ik geloof daar niks van. Als je een drugsprobleem hebt, wil je toch niet dat je buurman zich daarmee gaat bemoeien? Je wilt iemand die begrijpt wat drugs zijn, die ervaring heeft in het werken met drugsverslaafden. (...) Sociale professionaliteit bestaat uit nieuwsgierigheid, en vereist een zekere afstandelijkheid tot de mensen die je dient.*

Niet iedereen is in staat tot dat begrip en die afstandelijkheid. Daarom werd aan de School voor Maatschappelijk Werk in Amsterdam vanaf 1949 een toelatingsprocedure ingesteld om totaal ongeschikte leerlingen te weren:

Behalve om de duidelijk gestoorden enerzijds en degenen met duidelijk te lage intelligentie anderzijds, gaat het daarbij, naar onze huidige ervaringen, o.a. om hen, die eigen jeugdconflicten nog zo weinig hebben verwerkt, dat zij deze in hun contact met anderen telkens opnieuw repeteren, voorts om hen, die door welke oorzaak dan

ook, innerlijk reeds zo verward zijn, dat zij nieuwe ervaringen niet voldoende aandurven, alsmede om hen wier angst voor het tussenmenselijk contact te groot is om met de middelen, die in de opleiding ter beschikking staan, te worden overwonnen.

Wie zichzelf niet kan helpen, kan anderen niet helpen. Wie zichzelf wel kan helpen, kan daarom anderen nog niet helpen. En wie anderen *kan* helpen, *wil* daarom anderen nog niet helpen.

Mijn buurman, die is goed voor een kopje suiker. En daar laten we het maar bij.

De opbouw van een sociaal-agogische beroepsopleiding 1899-1989, Rob Neij en Ernest Huetting, De Walburg Pers, Zutphen 1989, p. 74

Participatie, het gaat niet zomaar

2 april 2013

We zijn nog ver weg van een maatschappij die verantwoordelijkheid neemt voor de inclusie van mensen met een handicap.

Vandaag werd bekend dat staatssecretaris Jette Klijnsma een quotum wil invoeren voor het aantal arbeidsgehandicapten in bedrijven. Bedrijven met meer dan vijftientig werknemers moeten in 2021 minimaal vijf procent arbeidsgehandicapten in dienst hebben. Doel daarvan is om de mensen die de dupe worden van de bezuinigingen op sociale werkplaatsen zoveel mogelijk op te nemen in het reguliere arbeidscircuit.

Volgens een onderzoek van [Trouw](#) zien bedrijven dit niet zitten. Ze vrezen dat de begeleiding van deze mensen hen teveel geld gaat kosten en voeren aan dat werkgevers hun werknemers niet op handicap mogen registreren.

Onderzoek naar de opinie van de mensen om wie het gaat, de arbeidsgehandicapten, is er naar mijn weten (nog) niet.

In het Marie Kamphuis Archief bevindt zich de afstudeerscriptie van Nettie Dewald, die ze schreef op basis van haar stage-ervaringen in Revalidatiecentrum De Hoogstraat. Daarin staat heel helder wat arbeid kan betekenen:

Arbeid geeft de mens de mogelijkheid zich te ontplooiën en zich zelfstandig en onafhankelijk te voelen. Het niet kunnen deelnemen aan het arbeidsproces kan dan ook, naast financiële moeilijkheden, aanleiding geven tot andere problemen.

Zo zullen er juist onder de lichamelijke gehandicapten zijn, die zich door hun onvermogen tot werken duidelijk bewust zijn van hun onzelfstandigheid en afhankelijkheid van anderen. Die zich overbodig en nutteloos voelen in de maatschappij. Vooral als zij altijd voor zichzelf en hun gezin het levensonderhoud hebben kunnen verdienen, kan het een zware opgave zijn zich neer te moeten leggen bij het feit hiertoe niet meer in staat te zijn.

Ook wanneer een gehandicapte voor zichzelf het idee heeft, dat hij door zijn invaliditeit te eenvoudig werk moet verrichten, kan dit leiden tot gevoelens van minderwaardigheid, maar ook tot opstandigheid of agressiviteit. Ook ontmoet men wel gehandicapten, die tot passiviteit vervallen en bij wie de lust tot werken geleidelijk verdwijnt.

Voor validen, maar zeker ook voor mindervaliden kan een aan capaciteiten en interesses aangepaste arbeid bijdragen tot ieders persoonlijk geluk en welzijn.

Zinvolle arbeid kunnen verrichten is erg belangrijk. En niet alleen daarom is het beter mensen niet op te bergen in een sociale werkplaats. Een samenleving die drempels wegneemt en diversiteit ziet als een meerwaarde, draagt bij tot ieders persoonlijke geluk en welzijn.

De lichamelijke gehandicapte en het maatschappelijk werk, N. Dewald, scriptie voor De Aemstelhorn, 1962, p. 19. (Inventarisnr. 1.4)

Wat lekken we?

24 maart 2013

'Goedemorgen. Hoe vaak per dag hebt u last van incontinentie, en betreft het alleen de urine?' In 2012 belde fabrikant Tena patiënten op om te inventariseren hoeveel incontinentiemateriaal er bij apotheken in voorraad moest zijn.

Nederland was geschokt. Tena verdedigde zich, zei dat apothekers aan de patiënten vooraf om toestemming hadden gevraagd. Maar het maakte niet uit. *Een bedrijf* had persoonlijke gegevens in handen gekregen en mensen benaderd, over zo'n gevoelig onderwerp. Tena werd teruggefloten.

De strijd om het informatiewalhalla -om het zo maar even te noemen- is gaande sinds de jaren tachtig, toen bureaucrativering en informatietechnologie een hoge vlucht namen. Een aantal maatschappelijk werkers gooide zich in de ring. Zo spande in 1985 maatschappelijk werker Nel Breed een rechtszaak aan.

Ze was het er niet mee eens dat ze van haar werkgever, het RIAGG, gegevens van klanten moest verstrekken aan het ziekenfonds. En ze won:

De rechter heeft mijn beroep op de geheimhoudingsplicht erkend, omdat het verbindingskantoor van het ziekenfonds niet bij machte bleek de privacy te waarborgen. En, wat ik heel belangrijk vind, mijn geheimhoudingsplicht wordt niet opgeheven wanneer de hulpvrager zich met het verstrekken van gegevens akkoord heeft verklaard.

Net als bij Tena, verschaftte zelfs de toestemming van klanten geen toegang tot hun gegevens.

Het informatiewalhalla oefent steeds grotere verleiding en druk uit. Een aantal jaren geleden werd bekend dat sommige maatschappelijk werkers gevallen van uitkeringsfraude en illegale onderhuur aan gemeentes doorgaven. Als reden voerden ze aan dat dat vereist werd en dat de maatschappelijke normen waren veranderd. Beleidsadviseur Jaap Buitink schreef er een vlammen stukje over (www.casusconsult.nl, 20-11-2009: *Overtreden maatschappelijk werkers de wet?*), waarin hij de strenge normen aangaande geheimhouding in de code en in de wet maar eens op een rij zette.

Buitink riep op tot discussie. Die lijkt nodig, alleen al omdat keuzes en toestemmingen lang niet altijd even autonoom, vrij van maatschappelijke druk en *well-informed* zijn. Zowel bij maatschappelijk werkers als bij klanten. Misschien zijn de code en de wet een bescherming tegen onszelf. Een soort incontinentiemateriaal.

Hoe de beroepsethiek het won van de ziekenfondsbureaucratie, Jinke Hesterman, Welzijnsweekblad nr. 42, 19 oktober 1984. (Inventarisnr. 1.2.2: documenten van Bertje Jens)

Lekker stuk

28 februari 2013

Iedere vrouw kent het wel, denk ik. Op straat nagefloten worden, geile blikken en gênante voorstellen krijgen, geknepen worden in borsten of billen. Maar je zwijgt er maar over. Regisseur Sofie Peeters wilde deze misstand aan de kaak stellen en zij en een aantal andere vrouwen liepen door de straten van Brussel, de reacties van mannen registrerend met een verborgen camera. Resultaat was de documentaire *Femme de la Rue*, juli 2012.

Kijkers geloofden niet dat het zo erg was en vroegen zich af of de mannen niet waren geprovoceerd. Om misverstanden weg te nemen schreef Peeters in *De Morgen* (31-7-2012) een toelichting. *Nee, we hebben het niet zelf uitgelokt. Nee, we zijn geen overgevoelige, flauwe grietjes als we dit gedrag*

niet accepteren. Neen, we willen onszelf niet steeds afgebeeld zien als halfnaakte bimbo op een sportwagen.

Strijdbare taal, die doet denken aan de vrouwenbeweging in de jaren zestig en zeventig. Dat waren nog eens tijden. Je had vrouwencafé's, vrouwendrukkerijen, Dolle Mina, Cinemien, Blijf van m'n Lijf, het Meidenwelloophuis, de Moedermavo en *last but not least* de *coming out* van lesbiennes, veel lesbiennes. Alles in het teken van bewustwording en van verzet. In het Marie Kamphuis Archief is ook uit die tijd materiaal aanwezig, bijvoorbeeld het onderzoek van Anke-Phien van Tijen (1979) over het uiterlijk als vorm van vrouwenonderdrukking. Ze schreef:

We hebben, of we willen of niet, te maken met de heersende ideologie, die bepaalt wat er van vrouwen verwacht wordt. (...) Die ons minder waard vindt als we niet lijken op het ideaalbeeld. Die ons een mode-terreur oplegt. Die ons van banen uitsluit. Die ons beschouwt als loslopend wild als je ('s avonds) alleen op straat loopt. Die ons behandelt als koopwaar. (...) Maar ik ben geen stuk, en ook geen biefstuk!

Loslopend wild, dat willen we nu, vierendertig jaar later, nog steeds niet zijn. En hoe zit het met de mode-terreur? Uit Van Tijen's onderzoek bleek dat vrouwenkleden niet worden gemaakt om functioneel te zijn of makkelijk te zitten, maar voor een heel ander doel. Volgens Van Tijen is er door de eeuwen heen zelfs een tendens naar steeds bloter en erotischer, een tendens die nog versterkt wordt bij een economische crisis:

Vooraf in tijden van laag-conjunctuur wordt de mode 'vrouwelijker': in kokerrokken kun je alleen maar staan, met naaldhakken lig je met één duwtje op de grond of je verzwikt je om de vijf meter. Strakke broeken doen pijn aan je kut, ingesnoerde tailles belemmeren onze ademhaling.

Het is nu crisis. Wordt de mode inderdaad vrouwelijker, bloter, erotischer, en kiezen we daar zelf voor? Of, zoals Sofie Peeters het formuleerde: *Is de westerse cultuur wel zo geëmancipeerd en vrouwvriendelijk als we zelf graag geloven?* Misschien hebben wij westerse vrouwen nog wel een lekker stuk te gaan.

Je ziet eruit als iets wat je niet bent, Anke-Phien van Tijen, eindscripctie van het IVABO (Instituut voor Voortgezet Agogisch Beroepsonderwijs), Amsterdam 1979 (inventarisnr. 2.3): bijgaande illustratie staat op p.44.

Slagroom en stigma's

23 februari 2013

Wat verbeeld jij je wel?! staat op de poster. De Week van de Psychiatrie (18 t/m 24 maart 2013) is een actieweek tegen stigmatisering. Want mensen met een vlekje worden, aldus de website, in onze samenleving nog steeds scheef aangekeken. Ook door werkers in de GGZ en in de maatschappelijke opvang.

Al in 1974 kwam Pandora met de bekende poster *Ooit 'n normaal mens ontmoet? ...en, beviel 't?* Pandora was onderdeel van de antipsychiatrische beweging, een veelomvattende sociale actie in de jaren zeventig. Niet alleen verandering van de publieke opinie werd beoogd, maar ook verandering van instituties en van beleid.

Want daar lag de werkelijke oorzaak van problemen; in de structuur van de maatschappij. Sociale actievoerders, toen vaak sociaal werkers en sociologen, vonden dat het social casework tekort schoot doordat het zich op een te individueel

niveau richtte. Die beschuldiging trok Marie Kamphuis zich erg aan, maar ze zou Kamphuis niet zijn als ze geen stevige repliek had:

De sociale dienstverlening lijdt aan een heilige graalcomplex, een chronische verslaving aan veranderende panaceeën. (...) Het pleidooi voor deze nieuwste heilige graal luidt als volgt: de werkers in de sector van de sociale dienstverlening hebben zich altijd maar aangepast. Zij hebben kritiekloos uit Amerika 'overgewaaid' werkwijzen overgenomen, in het bijzonder het maatschappelijk werk heeft dat gedaan, of in de sector van het cultureel werk hebben zij de samenleving met 'slagroom' overdekt waardoor de mensen zoet gehouden worden en geen aandacht schenken aan de slechte kwaliteit van wat onder die slagroom zit.

Verderop in haar toespraak blijkt dat het Kamphuis vooral ging om de onbezonnenheid van het nieuwe 'panacee'. Ze was helemaal niet tegen sociale actie, integendeel. Ze vond dat op alle niveaus, zowel op micro-, meso- als op macroniveau, gewerkt moest worden, al naar gelang het probleem. Ze nodigde de sociale actievoerders uit zorgvuldige methoden en technieken te ontwikkelen, ter aanvulling van en in combinatie met het *social casework*. In 2013 ontwikkelt psychologe Kim Helmus een methodiek om de beeldvorming rondom psychiatrische patiënten te verbeteren. De Week van de Psychiatrie besteedt aandacht aan haar internationale onderzoek en aan de actie (*Watdoe jij*) die ze heeft opgezet. We zullen er nog wel even zoet mee zijn om vooroordelen te bestrijden en daar goede manieren voor te vinden, op welk niveau dan ook.

m. kamphuis

sociale
actie
nu?!

Sociale actie nu?! M. Kamphuis, 1970, De Tijdstroom Lochem (inventarisnr 1.1.1)

In de voetsporen

30 januari 2013

Lies Schilder pleit in haar proefschrift voor de verbinding van theoretische kennis en ervaringskennis. Door wat we lezen in verband te brengen met ons handelen en onze observaties en daar verder over door te denken, kunnen we, schrijft Schilder, in de voetsporen treden van Marie Kamphuis, die al in 1964 opriep om een wetenschap van de praktijk te realiseren.

Maar waarover zou volgens Kamphuis die praktijkwetenschap dan moeten gaan? Verschillende dingen lagen haar na aan het hart. Er moest bijvoorbeeld dringend weer over het mensbeeld nagedacht worden: *De discussie over het mensbeeld in de helpende beroepen die zo intens gevoerd werd in de 50-er jaren is (...) wat verstomd. Dat is jammer want de veranderende samenleving stelt ons telkens voor nieuwe vragen, ook van ethische aard.*

Door die veranderende samenleving was het volgens Kamphuis ook nodig dat maatschappelijk werkers onderzoek deden naar *de sociaal-culturele context van cliënten (en werkers!) en de betekenis van verschillende religieuze en ideologische opvattingen voor het sociaal handelen van de mens*. Want kernbegrippen worden *gekleurd door de verscheidene godsdienstige, levenbeschouwelijke en socioculturele achtergronden waarin ze functioneren. Het begrip 'zelfbeschikking' bv. functioneert anders in een grote stad dan in een door traditie gebonden dorp met een sterke sociale controle.*

Kamphuis inspireert tot het stellen van eigentijdse vragen, want de laatste twintig jaar is onze samenleving weer ingrijpend veranderd, nu door het neoliberalisme. Hoe is ons mensbeeld daardoor veranderd en welke invloed heeft dat op interpretaties van kernbegrippen in het maatschappelijk werk?

Tijd om de boekenkast in te duiken en om praktijkkennis aan te boren.

Leren dat maatschappelijk werkt, L. Schilder, Eburon Delft 2013, pp. 267, 269

Wat is social casework? M. Kamphuis, Samsom Alphen aan de Rijn 1977, pp. 33, 34, 46 (inventarisnr. 1.1.1)

Ken uw pappenheimers

16 januari 2013

De uitzendingen over de Gouden Eeuw van Hans Goedkoop laten de ongelooflijke bloei van Nederland zien in de 17de eeuw. Maar ook de grove miskleunen. Je gaat weer opnieuw om je heen kijken. Wat is dit voor een land? Wie zijn wij Nederlanders, de voornaamste doelgroep van het maatschappelijk werk en de maatschappelijk werkers zelf?

Ook Marie Kamphuis was in 'de Nederlander' geïnteresseerd. Er stond een boek in haar boekenkast, *De Nederlanders, innerlijk en uiterlijk* uit 1964. Daarin wijdde de schrijver een hoofdstuk aan wat buitenlanders vonden van Nederlanders. Naast vrijheidszin, verdraagzaamheid en eerlijkheid dichtten die ons natuurlijk ook minder goede eigenschappen toe.

Nederlanders hebben, zo luidt menig oordeel, weinig verbeelding of fantasie. Ook missen we humor en ironie, volgens velen: daardoor zijn onze preken zo onverdraaglijk en onze betogen zo slaapverwekkend. Herhaaldelijk wordt opgemerkt dat alles zo mooi geregeld is, tot en met de fietspaden en de vele verboden-toegangsbordjes, maar men vindt het te veel van het goede: er blijft geen ruimte voor speelsheid en spontaniteit.

Behalve om hun orde en netheid waren Nederlanders berucht om hun spaarzaamheid, een deugd die volgens de schrijver in de jaren zestig langzaam maar zeker aan het verdwijnen was:

Dat spaarzaamheid op gebruiksvoorwerpen als kleding, schoeisel, werktuigen niet erg meer loont, brengt de moderne produktiewijze mee: de dingen worden niet meer zo degelijk of van zo duurzaam materiaal gemaakt dat ze lang meegaan. (...) Maar verder kijkende komt men tot de ontdekking, dat deze spaarzaamheid niet op zichzelf staat doch slechts een aanzicht is van die meer algemene deugd, die men zorgvuldigheid noemt. Zorgvuldigheid, dat is de gesteltenis of de gerichtheid om aan mens of ding de hun toekomende aandacht te besteden.

Gevolg van de wegwerpcultuur is daarom: *gebrek aan eerbied voor het materiaal wat men bewerkt, verval van het decorum bij mensen, zich uitend in slechte eetmanieren, slechte verkeersmanieren, slechte ontspanningsmanieren, slechte wijze van kleding (de bekende vertrui-ing en verhem-ding van ons volk), verval van de omgangsmanieren – gebrek aan punctualiteit in de afspraken, gebrekkige brief- en correspondentie manieren.*

De schrijver klinkt hier een beetje als een oude brompot. Het is nooit goed; typisch een Nederlander, kunnen we denken. Maar misschien zit er ook een kern van waarheid in. Ken uzelf en ken uw pappenheimers.

De Nederlander, uiterlijk en innerlijk, prof. dr. A. Chlorus, uitgeverij A.W. Sijthoff, Leiden 1964, pp. 166-178 (inventarisnr. 1.1.2)